gruks

Een uitgave van de stichting 'GRUELES' september 2006, 26e jaargang nr. 3

grueles

Een uitgave van de stichting 'GRUELES' september 2006, 26e jaargang nr.3

Copyright Stichting Grueles.
Secretariaat: Rijksweg 92, 6247 AK Gronsveld. tel. 043 - 4082880. Internet: www.grueles.nl
Abonnementen-administratie: Rijksweg 86 A, 6247 AK Gronsveld. tel. 043 - 4081662.
U kunt zich abonneren op ons tijdschrift door € 12 over te maken op Rabobank Gronsveld, rek.nr. 11.75.15.000 of Postbank 25 35 375 t.n.v. Stichting Grueles. Losse nummers € 4,-.

Bij de omslag
1970. Hoek Holegracht - Mgr. Willigersstraat, oostzijde.

Titelpagina
20 jaar later.

Voorwoord

Waar ik in een eerder voorwoord al eens naar verwees, is bij het verschijnen van deze editie van Grueles eindelijk bewaarheid geworden: de Nederlandse spelling (de schrijfwijze van woorden) is herzien. Na aanschaf van de 5e herziene druk van de meest herziene versie van het voorlaatste herziene Groene Boekje, voor velen de Bijbel van onze spelling, toog ik toch naar de boekhandel om de editie van ná september 2005 aan te schaffen. Het mag wat kosten en het staat enig in je boekenkast, vijf van die groenen naast elkaar. Nog geen maand later wordt het tafereeltje op de derde boekenplank van boven wreed verstoord door de komst van ... het Witte Boekje. Een aantal vooraanstaande dagbladen, de NOS (van het journaal) en het genootschap Onze Taal keren zich tegen de spelling die gehanteerd wordt in het nieuwste Groene Boekje. Het ingewikkelde regelsysteem, dat voor veel mensen algebra is, wordt een beetje aan de kant gezet en het gebruiksgemak van het systeem wordt vergroot. Er moet meer logica in de spelling komen zodat ze voor meer mensen te hanteren is.

Ik ben van mening dat er niet te veel ophef over die spelling gemaakt moet worden. Het gaat meestal om woorden die je in je leven misschien één keer gebruikt, bijvoorbeeld het altijd nuttige werkwoord *scoubidouen* (het kunstig knopen van touwtjes). Verder is het alleen maar echt leuk voor taalfanaten (of -freaks, volgens sommigen) en vooral voor deelnemers aan het Groot Dictee der Nederlandsche Taal. De winnaar leert immers steevast de laatste editie van het Groene Boek van buiten en schrijft alle waanzinnige woorden foutloos op. Een kind kan de was doen.

Een mooie anekdote / anecdote?? over de spelling is misschien wel de volgende: een aantal jaren geleden, na afloop van de repetitie van de harmonie, kwam toevallig de Nieuwe Spelling ter sprake. Als leraar Nederlands werd ik geacht alle ins en outs van de veranderingen te weten. Het ene lastige woord na het andere vloog me om de oren. Tot een niet nader bij naam te noemen medemuzikant mij na een woord of vier in alle ernst vroeg: "Meester, is het nu *geitenpik of geitepik?*". U raadt natuurlijk al dat ik er met beide voeten intrapte en vol overgave het correcte antwoord probeerde te geven. Na twee lettergrepen viel de franc maar het kwaad was al geschied. Enfin, u begrijpt, ik krijg het nog regelmatig op mijn bord.

In deze kermis-editie vindt u onder andere een werkelijk amusant dialect-verhaal (gewoon lezen, het is makkelijker dan u denkt), en maakt u kennis met 'De Roej Hin' en 'De Roejen Haon'.
Dat het u maar weer moge bekoren.

Wees gegroet,

Maarten Heijnen

Dialect

Kërmesdiënsdig

Dit verhaol ês woer gebëurd. De naome en ejnige feite heb ich get verdriejd. Ich nëm aon dat de nog lèvende hoofrolsjpëulers oét dit verhaol dao geng meujte mêt hebbe.

't Wäor kërmesdiënsdig, 'n oor of dry en Zjoke wäor jëurig. Hër haw 'm d'n däög van te vure 'nne goje versop en laog bié te koëme op de kannepee. Hër sjnapde neet vuurwat dat hër neet wäor hèivers gegaange wie z'n kammeraote hèivers goûnge. Nèi, Zjoke haw weer môtte sjlete. Van de lêste ore kôs hër zich daan oüch neet mie vëul rappelere.
Hër haw nog niks kênne ëte es 'n druug sjnèj broed. Liza kalde neet mêt 'm. 't Kôs 'm al langer es hûi en wis dat wëurd noé gèine zeen hawwe. 't Wäor al bly dat hër noé bie hön wäor. Zjoke daag: dat wörd 'nne fynge verjëurdäog. Ich hoëp neet dat 't 'nnen iénvêlt vuur mich te koëme fillessetere. Hër haw dy gedéchte nog neet oét z'nnen helle kop of Liza kaom doer. 'Dao kömp Chrit de väort op, Zjo, zit dich réch'. Zjoke sjproûng réch es doer 'n wêspel gesjtoëke. 'Nèi, neet Chrit noé, ' daag Zjoke, meh de aterdëur nëven 't sjöpke goûng al oëpe en Chrit kaom ién. Zjoke môs Chrit neet zoe érg. 't Wäor 'nne moéljaan dè dich ater d'nne rök bemoûjlde. Chrit voond dat Zjoke 'nne groéte vreund van 'm wäor. Zjoke voond dat aandersöm dus neet zoe. 'Oe ês 't feesvérke?' zaag Chrit mêt e brèid laachend gezich. ' 't Vérke ês geslach' zaag Liza en doeg laachend nog 'n poësie d'r boëvenop, 'De lêste 14 gläozer beer haw hër gister môtte laote sjtoën'.
'Vuurwat bis te oüch neet hèivers gegaange wie ich mêt Jan nao boéte goûng, ich sjnap dich neet. Ich zek nog: gaank vuur twelf oor oét, dat sjpaort dich oüch nog 'nnen hoüp', zaag Chrit. 'Zek Zjo joûng, de bis toch neet dao blève vuur dy twie vrèm vrollûi aon 't befêt?'. 'Nèi, ich heb geng vrollûi geziën, ich wèit neet ens mie of 'n orkes gesjpëuld hèt' zaag Zjoke 'en 'nne volgende kier trêks te mich de kaffee oét'. 'Ich been gek', zaag Chrit 'dat heb ich èine kier geperbeerd en doûw woûws te mich op m'n paans hoûwe. Nèi Zjo joûng, dat doon ich neet. Meh toch perfisiat, 59, 't begênt op te sjete. 't Koëmend jaor nëm ich dich 'n flés

joûnge mêt'. 'Daanke Chrit, daanke, ich veul mich hûi bekaans 159, gelûifs te mich; meh kom, wêls te 'n dröpke?'. 'Och, dat ste zoe aondryngs' zaag Chrit en zat zich op 'nne sjtool nëve Zjoke neer. Liza kaom doer, 't haw 't aonbod van Zjoke gehuurd. 'Zek Zjo vuur hebbe gaar geng dröppel sjtérken draank mie ién 't teenk. De lêste klats hebs te iegister opgemak'.
'Och' zaag Chrit, 'dat ês neet érg, daan goën v'r ôs toch èint dreenke bié Bèrke.
'Nog neet al haws te 't gên', zaag Zjoke, 'es ich 't woerd draank huur daan wörd 't mich al sjléch, ich zeen aof wie 'n kryng. Bliéf dich mer fijn bié Liza daan hoël ich gaw 'n flés bié Bèrke mêt de fits'.
Chrit haw nog éffe tiengegesjparteld meh Zjoke wäor de fits al pakke ién 't sjöpke. 'r Wäor bly dat 'r éffe op de loch wäor en dat 'r éffe vaan Chrit aof wäor noé hër zoe 'nnen houte kop haw. Zjoke trooj hél meh kaom sjléch vuuroét, 't wäor get of 'r 'nnen aterop haw zitte. 'r Zaog noé pas dat 't 'nne sjoenen däog wäor. Dao wäor geng woülk aon de loch en de bûim begôste hön ieste najaorskleure te kriége.
Bié Bèrke zat 'r de fits tiënge de bërk aon dè vuur de kaffee sjtoûng want z'nne sjtëunder wäor 'm lês aofgebroëke wie 'r opgesjtap wäor mêt de sjtëunder nog aof. Vuur tot 'r ién goûng loorden 'r nog éffe ién z'n bëurs. 'r Versjrikde zich, zoe wienig zaot nog mer drién. Dzju, 'r haw gister weer get d'rdoer gedriejd. Enfin, vuur 'n flés joûnge wäor 't genôg.
Bié Bèrke zaot de kaffee good voül. Aon twie tëufelkes woerd gejazzelemank. Zjoke leep nao 't befêt en zaag sjtellekes tiënge Bèrke: 'Bèr ich haw gên 'n flés joûnge gehad'. Ber aantwoerde: 'Zoûw ich dich neet ies 'ns èint iénsjödde?'. 'Nèi', zaag Zjoke, 'ich hôf niks te dreenke, ich môt eleng 'n flés joûnge want Chrit ês bié ôs'. Willie, dè mêt z'n vroûw aon 't befêt zaot, hoert 't èin en aander en zaag: 'Wat môt Chrit zoe vreug ién de noon bié dich.... '. En nog vuur Zjoke kôs aantwoerde: 'Waag 'ns Zjoke, bis tich neet jëurig hûi?'. Nao ejnig kûime zaag Zjoke: 'Jao, zjwiég, dalik huurt de gaanse kaffee 't '. Meh 't wäor al te läot.
Nog vuurtot Bèrke mêt de flés joûnge oét de kalder kaom wäor de gaanse kaffee 'Langzalzeleven" aon 't zynge. Zjoke sjtoûng verpôpzak ién 't midde en wäor vuur kepot te valle. Bèrke zat de flés op de kop van 't befêt. 'nne Klaant oét Riékelt pakde de flés en reep: 'Kom Zjoke, daan sjöd ich alvas 'ns ién, Bèr gëf 'ns get glèskes'. Zjoke pakden 'm de flés gaw aof, zat ze truk op 't béfêt en zaag mêt ejnige tiëngezeen tiënge Bèrke: 'Allêh Bèr, sjöd ôs mer èint ién'. Bèr môs laachte: 'Perfiésiat Zjoke joûng, en wat dreenks te zelf?' Zjoke bedaach zich. Soms doeg èi

gläos beer woondere es hër zich sjlécht voélt en debié, 'r kôs sjlécht èint gëve en zelf niks dreenke. 'Doég mich mer e gläos beer, meh waol mer èint'. Bèr môs laachte en begôs te tappe. Iéntösje wäor 'n gaanse klik oét Riékelt iénkoëme. De käorters hawwen oüch de peen drién gehoûwe en sjtoûnge mêt de opsjriéfblökskes aon 't befêt. Ekerèin kaom Zjoke fillesetere. Zjoke droonk aon 't beer mêt e gezich of 'r lëvertraon aon 't dreenke wäor. Willie haw 't zynk gawwer oét en zaag: 'Bèr doég 't ôs nog 'ns'. Zjoke wäor neet aanders gewènd dan 'beer' te zegke en ie hër 't wis haw 'r twie gläozer beer vuur zich sjtoën. De kaffee woerd voller en voller en mêt de menuút woerd 't plezeriger. Zjoke vergaot oe 'r wäor, wat 'r kaom doén en 'r vergaot vuuraal Chrit. De flés heel 'r waol good ién de gate. Bèrke voélt aon dat 't waol 'ns 'nne bezeundere noon kôs wërde en griémelde zoe wie hër dat eleng kôs. Hër woûw Zjoke, dè oüch niks lever doeg es 'nnen awwe kloét oéthoële, 'ns 'nne kier tösje pakke. 'r Bedaag 't plan vuur oongemërk 'n aander flés te völle mêt wäoter en dy te verrûile vuur de flés mêt joûnge op 't befêt. Bèrke völde ién de kuüke gaw 'n lèg flés mêt wäoter. Meh 't wäor zjus of Zjoke 'm doerhaw. 't Lêdde op niks aanders es op z'n flés joûnge op 't befêt. Bèr kôs Zjoke wie z'n bênnetês. 'r Leep nao de zjoekboks en zat 'n fyng daanspläot van Vikkie Leandros op. Hër knikde de vroûw van Willie 'n og. Dy sjnapden 't drek en vroog Zjoke of 'r neet 'ns woûw daanse. Zjoke wäor noé verloere. Hër wäor gek op vrollûi en al gaans op de vroûw van Willie en 'r wäor gek op daanse. Zjoke daansde, de flés sjtoûng nog op het befêt en Chrit zaot nog altiéd mêt Liza te waachte. 't Wäor neet gemëkelik vuur de flés te wissele ömtot Zjoke bié ekeren driej ién d'n daans nao de flés loorde. De vroûw van Willie haw dat doer en pagkde Zjoke get sjteviger vas. En doûw wäor Zjo gaans verloere. 'r Laag ze gezich tiënge de komvëur van hëur aon. Dat wäor zjus genôg vuur Bèrke vuur de flés te verwissele. Zjoke haw niks geziën en blèf nog 'nne gaansen tiéd daanse en dreenke. Tiënge haf aach zaog 'r op-ens 't leech. 'r Versjrigkde zich wie 'r 't klökske zaog dat oppe sjoûw van de kaffee sjtoûng en zaag tiënge Willie: 'Ich môt goën, ich heb alweer 'n haaf sjtök ién m'nne bugel en Chrit zit al mie es veer oor op 'n dröpke te waachte'. Ömtot 'r ziëker wis dat 'r noé sént te wienig haw nao dat rönsje zaag 'r tiënge Bèr: 'Sjriéf mer op, ich kaom muerge betaole'. 'Jao, jao. Dat kên ich', zaag Bèrke en Zjoke vertrok mêt de flés, de kaffee oét. De kaffee haw iéntösje 't verhaol van Bèrke gehuurd en blèf laachend ater. 'Zjus' zaag Willie 'Ich zoûw dat gezich van Chrit waol 'ns wêlle zién es 'r dalik wäoter aon 't dreenken ês'. 'En ich dat van

Zjoke' zaag Bèrke. Hër haw 't nog neet gezaag of de kaffeedëur goûng oëpe en Zjoke kaom truk ién mêt e gezich wie 'n oonwèr. 'r Leep réch op 't befêt aon en zaag: 'Bèrke joûng, dao ês mich get gebëurd. Ich been mêt de fits gevalle en de flés ês mich ién de göt kepot gevalle'. De gaanse kaffee buelderde van 't laachte. Zjoke sjnapde mer niks devaan. Bèrke griëp drek ién en zaag: 'Zjoke, joûng, de hebs gelök. Dis wëk zit geraansie op de joûnge'. 'r Pakde de gooj flés ater 't befêt en gaof 'm dy. Zjoke loorde gaans verpôpzak. Willie laag 't 'm oét meh Zjoke gelöfden 't neet. 'r Leep de kaffee oét en kaom nao e päor menute truk. 'Ich been 'ns ién de göt goën ruke en 't ês gèine joûnge'. ''t Wäor mié verjëurdäogskedoke' zaag Bèrke en laag 'm 't gaans verhaol nog 'ns oét. Zjoke kôs 't nog mer haaf gelueve meh aantwoerde: 'Tot 't mer verrêk, gëf ôs nog mer èint, Chrit zal toch waol vôrt zién'. 'r Doeg z'nne jas oét en sjnapde de vroûw van Willie vas vuur 'nne volgenden daans.

Frans van de Weerdt

Tekening: Piet Orbons

Historie

De weg van Maastricht naar Battice/Verviers (Rijksweg)

De huidige Rijksweg loopt als een soort levensader door Gronsveld en Rijckholt. Niet vreemd, beide dorpen, die tot 1 januari 1943 twee zelfstandige gemeenten vormden, zijn van oorsprong zogenaamde straatdorpen. Dit betekent dat de bewoning in hoofdzaak langs de doorgaande weg was geconcentreerd. De dorpsstraat (nu Rijksweg) heeft daardoor een grote invloed gehad op de ontwikkeling van beide dorpen.
Het predikaat Rijksweg dateert van 1862. Van tevoren was deze weg enkele decennia in handen van een commissie die werd gevormd door vooraanstaande particulieren uit Verviers. In een tweetal artikelen wordt de geschiedenis van onze Rijksweg in deze periode beschreven.

Voorgeschiedenis

Goede verbindingen via de weg of het water hebben door de eeuwen heen een grote rol gespeeld bij het ontstaan, de ontwikkeling en de welvaart van een bepaalde plaats en streek, omdat deze daardoor (beter) bereikbaar waren. De oorsprong van een wegtracé berustte niet op toeval, maar werd vaak bepaald door het landschap. Voor onze dorpen en omgeving is dat het zogenaamde *terraslandschap*. Vanaf de Rijksweg tussen Gronsveld en Rijckholt is dit goed te zien; hier zijn duidelijk drie niveaus te onderscheiden:

- in het westen het laagliggende *Maasdal* dat zich uitstrekt tot in *'t Brook* (het Broek). Door het hoge grondwaterpeil en de vele overstromingen was dit natte gebied vroeger niet zo geschikt voor landbouw. Het werd vooral gebruikt als grasland. Bovendien konden de vele *kannedasse* (populieren) die op het Gronsvelderbroek stonden er prima gedijen;
- daaraan grenzend, als overgang, het *middenterras*. Het ligt een meter of tien hoger en strekt zich licht stijgend uit tot aan het Savelsbos. Door de löss en kalkrijke grond is dit gebied van oudsher geschikt voor landbouw en fruitteelt;

- in het oosten stijgt het landschap sterk vanaf de rand van het Savelsbos tot op het *plateau*. Door de steile hellingen en de stenige ondergrond (savel = kiezel) had ontginning geen zin, zodat deze strook grond altijd hellingbos is gebleven.

Het is dan ook niet vreemd dat het tracé van de oude dorpsstraat ontstond op de rand van het middenterras, de scheidslijn tussen de natte en de droge gronden. Wanneer deze weg werd aangelegd is niet bekend. Om dit te kunnen vaststellen is gerichter (bodem)onderzoek noodzakelijk.

De dorpsstraat van Gronsveld en Rijckholt was een deel van de doorgaande route die van Meerssen via Amby en Heer naar Withuis bij Eijsden liep. De *Chemin de Visé*, zoals de weg op de Tranchotkaart van 1806 wordt genoemd, was volgens documenten uit die tijd onverhard. Het was een weg met veel kuilen en diepe karrensporen, die van tijd tot tijd werden opgevuld met kiezel. In de winter was hij voor kar en paard vaak onbegaanbaar en dus zeker niet geschikt voor veelvuldig vervoer van goederen.

Toen de Fransen in 1794 onze streken bezetten, vervielen allerlei (tol)grenzen bij straat- en waterwegen. Ook werd een einde gemaakt aan de heerschappij van al die plaatselijke *heren* die her en der de scepter zwaaiden. Graaf Von Törring Jettenbach raakte zijn graafschap Gronsveld kwijt en baron De Bounam werd de zeggenschap over de baronie Rijckholt ontnomen. De Fransen begonnen met de aanleg van nieuwe wegen en de verbetering van de bestaande wegen. Door de inlijving bij het grote Frankrijk ontstond een groter afzetgebied voor de in deze regio vervaardigde producten. In 1813 werd de straatweg die door Gronsveld en Rijckholt liep, in opdracht van de prefect van het departement van de Nedermaas, door de twee gemeenten in orde gemaakt.

Nadat Napoleon in 1815 definitief was verslagen, werden de Zuidelijke Nederlanden bij het Koninkrijk der Nederlanden gevoegd. De leiding daarvan kwam in handen van koning Willem I. Door het wegvallen van het grote Franse rijk als afzetgebied, braken voor handel en industrie enkele moeilijke jaren aan. Koning Willem I had zich als belangrijkste doel gesteld de economie weer op gang te brengen. Het verbeteren en verder uitbreiden van de verkeersverbindingen waren hierbij speerpunten. In 1826 werd de steenweg Maastricht – Aken aangelegd en in

datzelfde jaar werd de aanleg voltooid van de Zuid-Willemsvaart, een kanaal tussen Maastricht en 's-Hertogenbosch. Hierdoor kwam een rechtstreekse verbinding met de noordelijke provincies en de Hollandse zeehavens tot stand.

Initiatief voor een nieuwe weg

Het was in die tijd, Nederland en België vormden samen nog één koninkrijk, dat een aantal *actionnairs*, bestaande uit vooraanstaande personen van Verviers, waaronder de burgemeester en een aantal industriëlen, een voorlopige commissie in het leven riep. Zij richtten zich tot koning Willem I met het verzoek een weg te mogen aanleggen tussen Battice en Maastricht. In de *Mémoires* gaven zij aan dat deze nieuwe weg veel voordelen zou hebben, zoals:

- een rechtstreekse verbinding tussen Verviers, een stad waar de industrie in opkomst was, én Maastricht, een stad met een eigen haven (het Bassin) en gelegen aan de Zuid-Willemsvaart. Hierdoor zou het transport van grondstoffen, consumptiegoederen en producten van en naar de noordelijke provincies en de zeehavens mogelijk worden;
- de afzetmogelijkheden van de in de regio Luik gedolven steenkool en de hier vervaardigde industriële en landbouwproducten zouden aanmerkelijk worden vergroot;
- de noordelijke provincies kregen een betere verbinding met Duitsland, Zwitserland en de oostelijke departementen van Frankrijk;
- de afstand en de tijdsduur voor het vervoer van goederen zouden sterk worden verminderd. De afstand Battice – Maastricht zou zelfs met 32 km ofwel 6¾ uur worden verkort.

De streek tussen Maastricht, de Maas, Herve en Vaals zou dus door de nieuwe weg veel meer kunnen profiteren van de industriële ontwikkelingen en tot grotere bloei kunnen komen.

Gedeputeerde Staten van de provincie Limburg schaarden zich achter het initiatief en waren overtuigd van *'de nuttigheid en het voordeel'* van de aanleg van de nieuwe weg voor de provincie. Vooral de graanhandel, die door de Limburgse landbouwers via Luik met Verviers en omgeving werd gedreven, zou gemakkelijker, sneller en met lagere transportkosten kunnen plaatsvinden.
In die tijd waren er nog geen spoorwegen, alle vervoer van goederen en producten vond met kar en paard of per schip plaats.

Gesteggel over het wegtracé

Volgens het ontwerp zou de nieuwe weg beginnen bij het eerste tolbureau te Heer aan de nieuwe steenweg Maastricht – Aken (nu nog *'t Kruúspeunt* genoemd). Van daaruit zou de weg, via de dorpen Gronsveld en Rijckholt tot aan Withuis in Eijsden lopen, waar een scheidspaal de grens tussen de provincies Limburg en Luik aangaf. In de provincie Luik zou de weg verder lopen via de dorpen Berneau, Bombaye, Mortroux, St. André en Julémont tot in Battice aan de Route de Liège.
De nieuwe weg zou in hoofdzaak de bestaande onverharde weg volgen. Er kon worden volstaan met enkele kleine aanpassingen. Een van die aanpassingen zou *boven* in Gronsveld (thans ter hoogte van bakkerij Van de Weerdt) plaatsvinden. De oude weg maakte daar destijds een scherpe bocht naar het oosten (richting bos) en na ongeveer 40 meter was een afsplitsing in zuid-westelijke richting naar Rijckholt. De nieuwe weg zou bij de scherpe bocht rechtdoor worden getrokken en ongeveer 250 meter verder (even voor de huidige woning van Jan Waber) weer samen komen met de oude weg. De totale kosten van de nieuwe weg op Limburgs grondgebied werden begroot op 33.108 gulden.

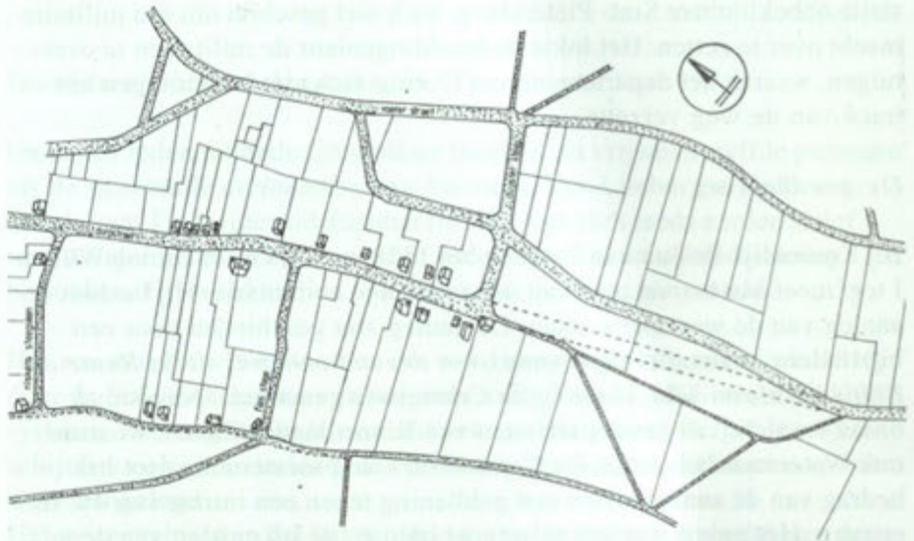

De oorspronkelijke situatie van de weg boven in Gronsveld tegenover de huidige bakkerij Van de Weerdt. De nieuwe situatie wordt aangegeven met een stippellijn

Het departement van Oorlog was het echter niet direct met het tracé van de nieuwe weg eens. Om te voorkomen dat vijandelijke troepen onverwacht vanuit het oosten de Maas zouden kunnen oversteken, was het volgens het departement vanuit verdedigingsoogpunt belangrijk dat de nieuwe weg niet te kort langs de Maas zou lopen. Er diende vooral vermeden te worden dat de weg te kort bij de oversteekmogelijkheid in Visé kwam te liggen. Alternatieve routes, zoals oostelijk van Heer, Gronsveld en Rijckholt, langs de voet van het Savelsbos, of nog meer oostelijk langs de bovenkant van het bos, werden door de hoofdingenieur van de Waterstaat afgewezen. De dorpen zouden daardoor te geïsoleerd komen te liggen. Bovendien zou dan een hele nieuwe weg moeten worden aangelegd. De kosten daarvan zouden, vooral gezien de gesteldheid van het terrein, veel hoger worden.
Het alternatief dat in aanmerking zou kunnen komen, was een omleiding via Mesch. Doch ook dit plan werd door de hoofdingenieur ontraden, omdat daarmee de afstand tot Visé niet echt werd vergroot en de meerkosten van ruim 1.100 gulden niet in verhouding stonden tot het voordeel. Bovendien was volgens hem het gebied tussen Mesch en Visé, vanwege *de steile hoogtes en moerassige laagtes*, nagenoeg niet toegankelijk voor vijandelijke troepen. Daarbij was de overzijde van de Maas, met zijn steile onbeklimbare Sint- Pietersberg, toch niet geschikt om een militaire macht over te zetten. Het lukte de hoofdingenieur de militairen te overtuigen, waarna het departement van Oorlog zich niet langer tegen het tracé van de weg verzette.

De goedkeuring

Bij Koninklijk Besluit van 2 september 1828, nr. 41, kwam koning Willem I tegemoet aan het verzoek van de voorlopige commissie. Hij besloot de aanleg van de weg toe te staan. De aanleg zou geschieden door een bijzondere associatie: de *Commission des actionnaires de la Route de Battice à Maestricht*, kortweg de Commissie genoemd. Deze stond onder toezicht van het departement van Binnenlandse Zaken, waartoe ook Waterstaat behoorde. De Commissie kreeg toestemming tot het bedrag van de aanlegkosten een geldlening tegen een intrest van 4% te openen. Het moest wel een tolweg worden en de inkomsten van de te heffen tollen mochten uitsluitend worden gebruikt voor het onderhoud van de weg, de betaling van de rente en de aflossing van de lening. Hierover zou jaarlijks verantwoording moeten worden afgelegd. Tien jaar na aflossing van de lening zou de weg moeten overgaan naar het Rijk.

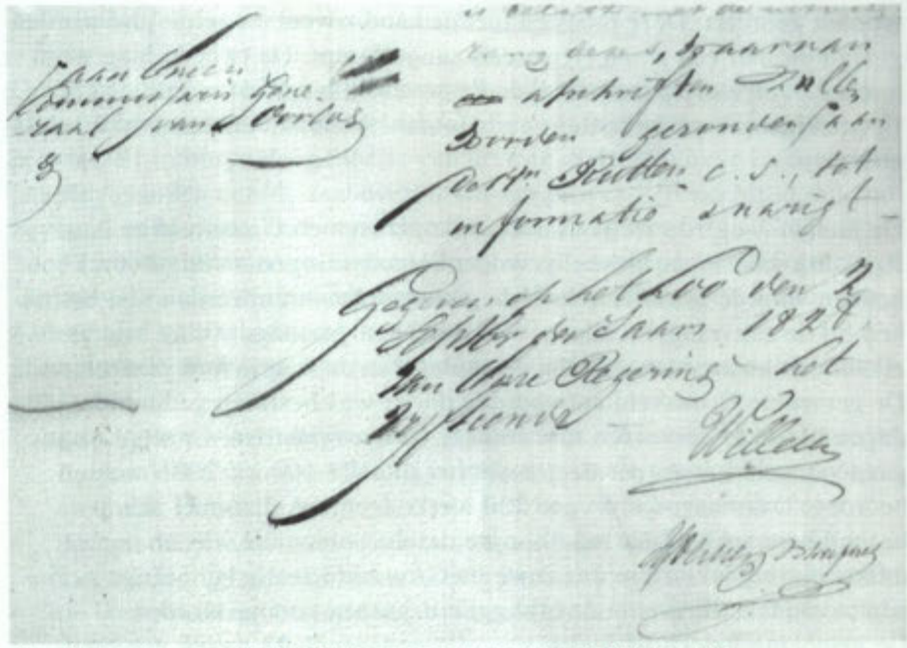

Handtekening van koning Willem I onder het koninklijk besluit.

Voorbereidende werkzaamheden

De negen leden tellende Commissie bestond uit vrijwel dezelfde personen als de genoemde *actionnairs* van Verviers. Van Limburgse zijde was enkel graaf De Geloes uit Eijsden lid. Hij had zich reeds eerder actief voorstander getoond en was vanaf het eerste uur nauw bij de aanleg betrokken. Hij werd nadien ook als contactpersoon aangesteld.

Het zou een kiezelweg worden die werd aangelegd volgens een in 1816 door de Schotse ingenieur en wegenbouwer John MacAdam ontwikkeld systeem: een zogenaamde *maccadamweg*. Het was in België, en waarschijnlijk ook in Nederland, de eerste weg die volgens dit nieuwe systeem werd aangelegd.
Het systeem hield in dat het profiel van het berijdbare gedeelte van de weg rond zou worden gemaakt, zodat het regenwater werd afgevoerd naar de zijkanten. Bovendien zou dit gedeelte van de weg uit drie lagen stenen/kiezel van verschillende dikten bestaan. Voor de onderste laag zouden de zwaarste kiezelstenen van maximaal twaalf centimeter moeten

worden gebruikt. Deze moesten met de hand zoveel mogelijk plat worden gelegd en met een stamper worden aangestampt. De tweede laag werd gemaakt van iets fijnere kiezel en de bovenste laag bestond uit de allerfijnste kiezel. Voor de aanleg zou in totaal 19.144 kubieke meter kiezel nodig zijn.

De nieuwe weg zou weliswaar door de gemeenten Gronsveld en Rijckholt gaan lopen en veel gevolgen (onteigeningen, overlast enz.) hebben voor de inwoners, doch de gemeentebesturen werden niet betrokken bij de aanvraagprocedure. Wél werd hen gevraagd welke bijdragen zij zouden kunnen leveren aan de aanleg van de weg in hun gemeenten. De gemeente Gronsveld antwoordde dat er was besloten gedurende 140 dagen kiezel te vervoeren met een kar en twee paarden. Er werd uitgegaan van acht karren per dag, zodat het totaal 1.100 à 1.200 vrachten bedroeg. Daarnaast werd voor 300 werkdagen een man met schop beschikbaar gesteld. De raad hoopte dat dit voldoende was en benadrukte hierbij dat zich in de gemeente Gronsveld zestig behoeftige gezinnen bevonden, die niet in de bijdragen begrepen konden worden.
De gemeente Rijckholt deelde mee dat gedurende 23 dagen vrachten zouden worden vervoerd door een kar met twee paarden. Daarnaast werd voor vijftig dagen handenarbeid van één man beschikbaar gesteld. Beide gemeenten stelden als voorwaarden dat de werkzaamheden alleen binnen de grenzen van hun gemeente en bovendien niet in de zaai- en oogsttijd mochten plaatsvinden. Tevens gaven zij aan dat de nieuw aan te leggen weg de bestaande weg door het dorp zou moeten volgen. Bij een omleiding van de weg achter de huizen om, zouden bepaalde percelen moeten worden onteigend of doorsneden, waardoor de waarde van de grond zou dalen. Bovendien lagen daar de goede landbouwgronden.

Weerstand

Blijkbaar waren toch niet alle Gronsveldenaren erg ingenomen met de aanleg van de nieuwe weg. Zij maakten het de opzichters, die eind 1828 voorbereidende werkzaamheden verrichtten, moeilijk *door bakens om te trekken en piketpalen uit te trekken.* Het gemeentebestuur kreeg de opdracht strenge maatregelen te nemen en er zorgvuldig op toe te zien dat de opzichters geen hinder meer zouden ondervinden bij hun werkzaamheden en dat de baldadigheden zouden ophouden.

De aanbesteding

Op 28 september 1829 was het zover. In het gouvernementsgebouw in Maastricht vond de openbare aanbesteding plaats van de weg in de provincie Limburg. Het gedeelte van de weg in de provincie Luik was al enkele maanden eerder aanbesteed. Uit het proces-verbaal blijkt dat een zevental aannemers had ingeschreven. Het werk werd *opgehangen* voor 15.000 gulden en nadat het telkens werd verhoogd met 100 gulden, werd het *gemijnd* door aannemer Arnold Moens uit Tongeren voor een bedrag van 29.400 gulden.
Uit het mede door hem ondertekende bestek blijkt onder meer het navolgende:

- de weg liep vanaf de grote weg Maastricht – Aken in Heer, door de dorpen Heer, Gronsveld en Rijckholt, tot aan de grens met de provincie Luik. De totale lengte daarvan bedroeg ruim negen kilometer;
- de breedte van de weg was tien meter. In het midden kwam een kiezelbedding van vijf meter breed, in de dorpen was deze zes meter;
- de kiezelbedding bestond uit drie lagen kiezelstenen en had een totale dikte van 36 cm. De kiezel moest zoveel mogelijk uit nabijgelegen groeven komen;
- aan beide zijden van de kiezelbedding kwam een aarden zijweg, die in de dorpen met een kiezellaag van twintig centimeter werd bedekt;
- naast de weg werden sloten gegraven met een bovenopening van anderhalve meter;
- in de weg werden totaal dertien zogenaamde kunstwerken: bruggen, heulen (overdekte waterloop) en duikers (waterdoorgang onder de weg), aangelegd. Zo kwam er bij het begin (ten noorden) van Gronsveld een brug met een opening van drie meter en bij het inkomen van Rijckholt bij de veldweg (thans Steenstraat) een bruggetje met een opening van twee meter.

De aanleg

Nadat alle partijen hun definitieve goedkeuring hadden gegeven, startte aannemer Moens op 14 december 1829 met de aanleg van de weg. De oplevering zou eind juni 1830 moeten plaatsvinden. Na een half jaar bleek dat hij de weg niet tijdig kon opleveren en hij verzocht de gouverneur de termijn te verlengen tot 31 augustus 1830. Als reden gaf hij aan dat de definitieve goedkeuring veel te laat was verstrekt, waardoor het

mooie seizoen van 1829 reeds voorbij was. Daarbij was de winter buitengewoon streng, waardoor vaak niet gewerkt kon worden. Door de vele sneeuw was het transport van kiezel nauwelijks mogelijk. In de lente hadden de boeren hun paarden vaak zelf nodig en in de zomer moesten de granen worden ingehaald. De gouverneur liet de aannemer eind juli weten dat de weg uiterlijk 15 augustus 1830 klaar zou moeten zijn. Hieraan werd door de aannemer voldaan.
Uit de jaarstukken 1831 – 1833 van de Commissie blijkt dat voor de aanleg van de weg in de provincie Limburg uiteindelijk de navolgende bedragen werden betaald:

- aankoop gronden fl. 14.650,89;
- aannemer Moens fl. 29.194,88;
- traktement (loon) ambtenaren provincie Limburg fl. 3.627,18;

totaal fl. 47.472,95.

De oude Rijksweg te Rijckholt in 1908.

Problemen

De aanleg van de weg ging niet altijd van een leien dakje en zorgde voor veel overlast en problemen. Zowel het gemeentebestuur als inwoners van Gronsveld wendden zich bij herhaling tot de gouverneur of de Commissie met het verzoek een bepaald probleem op te lossen of om schadeloos te worden gesteld.

Wateroverlast

In Gronsveld had eind januari 1830, als gevolg van zware neerslag, bij het begin van het dorp een overstroming plaatsgevonden, waarbij door het water veel schade was ontstaan aan goede bouwlanden. De burgemeester vroeg daarom de openingen van de daar nog aan te leggen brug en heul groter te maken, zodat het water beter kon worden afgevoerd.
De ingenieur was echter van mening dat de geplande openingen voldoende waren, zodat het verzoek werd afgewezen.

Sloten in de bebouwde kom

Een ander probleem waren de sloten die op verschillende plaatsen binnen de bebouwde kom in Gronsveld waren gegraven. Een tiental inwoners beklaagde zich hierover, omdat daardoor de vrije toegang en opvaart tot hun eigendom werd belet, zodat zij verplicht werden bruggen te maken. Assessor (wethouder) Hubert Schrijnemackers diende daarom een verzoek in om de sloten weer te dempen. Er was volgens hem bovendien *'twist en toedracht'* onder de inwoners ontstaan, omdat bij de één geen en bij de ander wél een sloot was gemaakt.
De klacht werd echter door de ingenieur weerlegd. Volgens hem zou het, voor het afvoeren van het water, beter zijn geweest als er in het hele dorp sloten zouden zijn gemaakt. Dit was echter niet mogelijk, omdat daarvoor onvoldoende ruimte was. Hij had dan ook eerder klachten verwacht van de inwoners waar géén sloot was gemaakt. Hij gaf tevens aan dat assessor Schrijnemackers tegenover hem had verklaard het eigenlijk niet eens te zijn met de klacht, hij was zelfs zeer tevreden over de constructie van de weg. De assessor had de klachtenbrief enkel ondertekend om alle schijn van partijdigheid te vermijden.
Het verzoek om de sloten in het dorp weer dicht te gooien werd vervolgens door de gouverneur afgewezen.

Perikelen bij de Putsteeg

Vooral bij de aansluiting van *de Putsteeg* (thans Stationsstraat) met de nieuwe weg deed zich een aantal problemen voor:

- de nieuwe weg moest boven aan de Putsteeg flink worden opgehoogd;
- de open waterloop, die vanaf *de Veldsteeg* (thans Holegracht) via de nieuwe weg en de Putsteeg richting *'t Brook* liep, moest worden aangepast;
- de gemeentelijke waterput, die boven aan de Putsteeg in het midden van de weg stond, was een sta-in-de-weg en moest worden verplaatst.

In juni 1830 bleek dat door het ophogen van de nieuwe weg met maar liefst twee meter de helling boven aan de Putsteeg zo steil was geworden, dat men met kar en paard niet meer boven kon komen. De gemeenteraad vroeg daarom ook een gedeelte van de Putsteeg te verhogen, zodat de helling minder steil was en de opvaart weer mogelijk werd. De raadsleden wilden dat dan tevens de open waterloop in de Putsteeg, die naar het Broek liep, ingemetseld en overdekt zou worden, omdat *karren en beesten* anders gevaar liepen daar in te storten. Zij waren van mening dat de Commissie, en niet de gemeente, voor de kosten diende op te draaien.
De ingenieur was het niet eens met het standpunt van de gemeenteraad. Hij vond dat de opvaart van de Putsteeg makkelijker in plaats van moeilijker was geworden. De helling van de oprit was volgens hem zeer gering. Wat de waterloop betrof liet hij weten, dat men vóór de aanleg van de weg boven aan de Putsteeg bijna niet naar rechts kon draaien zonder dat de voorste paarden gevaar liepen in de open waterloop te geraken. Bij de aanleg van de nieuwe weg was dit gedeelte van de waterloop overdekt en bovendien was de put, die voorheen vlak voor de Putsteeg stond, weggebroken. Hierdoor was alles veel ruimer en makkelijker geworden.
Het overdekken van het gedeelte van de open waterloop in de Putsteeg zou volgens hem wel een grote verbetering zijn, maar dit gedeelte bevond zich buiten de nieuwe weg, zodat de gemeente dit zelf moest betalen. Volgens de ingenieur was de assessor (Hubert Schrijnemackers) van de gemeente, waar hij mee had gesproken, dit met hem eens. Hij adviseerde daarom het verzoek af te wijzen.

De commissaris van het district Maastricht stelde de gemeente Gronsveld in de gelegenheid te reageren op het advies van de ingenieur. Toen dit in de raadsvergadering van 22 september 1830 werd behandeld, bleek dat de gemeenteraad helemaal niet tevreden was met de wijze waarop zijn klachten werden afgehandeld. Het was vooral burgemeester Christiaan van den Boorn die tijdens deze vergadering de gevoelens en het ongenoegen in niet mis te verstane bewoordingen naar voren bracht. Hij merkte onder meer op, dat hun *'onder alle opzichten en uit alle omstandigheden en onderhandelingen met de heren van de weg genoegzaam was gebleken, dat zij geen voordelen hoe ook genaamd van hun kant konden verwachten'*. Zijn ongenoegen was verder vooral gericht tegen de adviserend ingenieur. Voor wat de opvaart van de Putsteeg betrof, bleef hij van mening dat deze niet alleen moeilijker, maar

ook gevaarlijker was geworden. Niemand durfde nog met een geladen kar of wagen op of af te rijden. Men moest een omweg maken over een weg die vanwege zijn geringe breedte niet geschikt was om het dorp in of uit te komen. Bovendien had assessor Schrijnemackers de woorden van de ingenieur tegenover hem ten stelligste ontkend en geantwoord dat het gezegde van de ingenieur niet waar was. Ook de opening onder de brug bij binnenkomst van het dorp haalde de burgemeester aan. Hij was destijds zelf samen met de ingenieur ter plaatse gaan kijken en had deze er toen van overtuigd dat de opening van drie meter absoluut te smal zou zijn.
Hij hoopte dat Gedeputeerde Staten en de districtscommissaris er van overtuigd waren dat de gemeenteraad van Gronsveld *'geene dwarswerker'* was. Hij had altijd de weg van de billijkheid gevolgd, maar het deed pijn *'de zorgloosheid te moeten zien en ondergaan'*, omdat dit nadelig was voor de inwoners en hun eigendommen. De gemeenteraad kon zich unaniem verenigen met de woorden van de burgemeester en besloot aldus te reageren.

Uit het relaas van de burgemeester blijkt overduidelijk dat de verstandhouding tussen het gemeentebestuur en de verantwoordelijken voor de aanleg van de weg verre van optimaal was.

Schadeverzoeken

Er waren bovendien heel wat inwoners van Gronsveld die persoonlijk werden geconfronteerd met de nadelige gevolgen van de aanleg. Vóór de aanleg van de nieuwe weg waren er in het dorp plaatselijk nogal wat hoogteverschillen. Om die weg te werken, moest de aannemer op verschillende plaatsen de grond aanzienlijk ophogen of uitdiepen.
Zo werd *onder* in Gronsveld, bij het begin van de Maastrichterweg, de grond bij de woningen van (burgemeester) Christiaan van den Boorn en Engel Doijen (thans café Scheepers) behoorlijk opgehoogd. Iets zuidelijker, bij de boerderij van de weduwe Berchmans en de drie daar tegenoverliggende woningen, moest de grond worden uitgediept. *Midden* in het dorp, bovenaan de Putsteeg en bij de vier zuidelijk daarvan gelegen woningen, werd de grond zelfs twee meter opgehoogd. Iets verderop aan de oostzijde van de weg, bij de woningen van *hoefsmid* Michel Spronck en *rademaker* Simon Mingels, moest de grond weer worden uitgediept.

De Rijksweg in Gronsveld. Links de kerkhofmuur, rechts de huidige woning van Mathieu Pinckaers.

Een en ander had tot gevolg dat door diverse Gronsveldenaren een aanvraag voor een schadevergoeding werd ingediend. Door de ophoging of uitdieping waren veel woningen, 'mêsteme', schuren en stallen slecht bereikbaar en de bewoners hadden bij een stortbui veel wateroverlast. Om deze problemen op te lossen hadden zij extra kosten moeten maken. De afhandeling van deze aanvragen duurde vaak jaren.
In één geval was er duidelijk sprake van een zeer ernstige situatie, waarvan de oplossing geen uitstel duldde. Het betrof Willem Weijenbergh, van beroep dagloner, oud 69 jaar, gehuwd met Maria Johanna Lardinois. Het echtpaar woonde in een huisje *onder* in het dorp (Dorpsstraat 22). Tegen de voorgevel stond een gemeentelijke waterput. Bij de aanleg van de weg had men deze put moeten afbreken. Dat was niet zorgvuldig gebeurd, waardoor de fundamenten van het huis waren gescheurd. Het huis en kelder waren daardoor ingestort en onbewoonbaar geworden. Een buurman had hun uit enkele maanden onderdak

verleend. Weijenbergh vroeg om schadeloosstelling. Hij benadrukte hierbij dat hij geheel *ontbloot* was van middelen, zijn vrouw zeer gebrekkig was, hij een hoge ouderdom had en niet meer in staat was om te werken en dat zij beroofd waren van hun enige eigendom, te weten hun *schuilplaats*.
De situatie was zo ernstig dat F. Lebens, opzichter van de Waterstaat, een onderzoek moest instellen. Deze constateerde dat de afbraak van de waterput de onbewoonbaarheid van het huis inderdaad had versneld en dat het afgebroken diende te worden. Het huis zou echter ook zonder deze problemen binnen acht tot tien jaar tot ruïne zijn vervallen. Hij adviseerde om Weijenbergh een vergoeding toe te kennen van 72 gulden, een bedrag dat overeen kwam met de huurprijs van een soortgelijk huisje gedurende de acht jaar die zij er nog hadden kunnen wonen. Na goedkeuring door de Commissie werd de vergoeding uitgekeerd.

Behalve de gemeente en diverse Gronsveldenaren had ook *het kerkfabriek* (kerkbestuur) problemen ondervonden. Bij de muur om het kerkhof had de aannemer een meter dieper gegraven dan het fundament. Hierdoor zou deze muur binnen twee jaar instorten. Men had zich tot graaf De Geloes, als lid van de Commissie, gewend. Deze antwoordde dat dit een zaak van het kerkfabriek zelf was. Na een gerechtelijke procedure kreeg het kerkfabriek alsnog een schadevergoeding van 289 gulden uitbetaald.

Gemeentelijke waterputten

Door de aanleg van de nieuwe weg moesten, zoals reeds vermeld, twee gemeentelijke waterputten wijken: *onder* in het dorp de put die tegen het huis van Weijenbergh stond en *midden* in het dorp de put bovenaan de Putsteeg. De gemeente kreeg hiervoor van de Commissie een vergoeding, waarvan toen twee nieuwe waterputten werden gerealiseerd. Doordat er nog geld was overgebleven en bovendien Lambert Massotte en Nicolaas Schrijnemakers *boven* in Gronsveld, *naast het huis van Stas Doijen,* een stuk tuin *vrijwillig en gratis* afstonden, werd in 1835 door de gemeenteraad besloten daar een derde gemeenteput te graven. Hierdoor werden *boven* in het dorp 25 gezinnen voorzien van schoon drinkwater.
Tot zover de aanleg van de nieuwe weg en de problemen die daarvan het gevolg waren. In een volgend artikel zal nader worden ingegaan op het

onderhoud, het toezicht, de tolheffing, de overtredingen en de overdracht van de weg aan het Rijk.

Léon Olislagers
Jo Purnot

Tekening: Harry Huveneers

Köbbes, De Roej Hin, De Roejen Haon en Slavante

Köbbes, de uitspanning aan de Maas, waaraan heel wat oudere Gronsveldenaren mooie jeugdherinneringen bewaren, is in de jaren 60 ten offer gevallen aan de Maaskanalisatie en de grintwinning. Maar de naam leeft voort in de kinderboerderij van Huize Maasveld, 'Aon Köbbes', en in de Köbbesweg die enige tijd internationale bekendheid genoot als mogelijke wietboulevard.
In de afgelopen jaren hebben Frans van de Weerdt ('Kên d'r hön nog?', in: *Grueles* 21, 2001, nr. 1, 36-44) en Jo Wilmes ('Eigenaren en bewoners "Langs de Maas"', in: *Sint-Pieter vroeger en nu*, nr. 1, 2006, 7-9) nieuwe gegevens verstrekt over Köbbes en de twee herbergen aan de overkant van de Maas, De Roej Hin en De Roejen Haon. Aanvullende gegevens zijn te vinden in mijn recente publicatie: *Philippe van Gulpen 1792-1862, chroniqueur met pen en penseel* (Stichting Historische Reeks nr. 40, Maastricht 2005).
De drie genoemde uitspanningen hadden met elkaar van doen, niet alleen omdat een voetveer Köbbes met De Roej Hin en De Roejen Haon verbond, maar ook omdat diverse leden van de familie Claessens als uitbaters van deze gelegenheden hebben gefungeerd.

De Roej Hin

De naam Köbbes komt al voor in een notariële akte uit 1697, waarin wordt vastgelegd dat Lodewick Claessens van Sint-Pieter, getrouwd met Catharina Couwen uit Gronsveld, voor 80 gulden eigenaar wordt van een huis 'geleghen langhs de maeze teghens (= tegenover) kubbens'. Later zou dit huis de naam De Roej Hin dragen.
De Roej Hin, die op kaarten en in teksten ook wel wordt aangeduid met De Rode Hen, De Rode Hoen, La Poule Rouge of Le Tilleul (de linde), is bekend geworden als de plaats waar in 1825 het Philharmonique Genootschap (voorganger van de Koninklijke Harmonie van Maastricht) werd opgericht en repeteerde. Behalve repeteren kon men er ook goed eten. In juni 1830 prees de uitbater (in het Frans!) zijn gebraden ganzen aan, en ook voor vis kon men er terecht.
De Roej Hin bestaat niet meer; ik weet niet wanneer ze is verdwenen. Maar de linde is in volle glorie nog te zien op afbeelding 29, te dateren rond 1910, in: *Sint Pieter in oude ansichten, deel I* (Zaltbommel 1991).

De Roejen Haon

Köbbes lag zoals gezegd tegenover De Roej Hin, maar het veer dreef meestal een eind met de stroom mee en landde aan bij De Roejen Haon. Op de aquarel die Philippe van Gulpen in 1841 maakte vanaf een plek op de rechter Maasoever iets ten zuiden van Köbbes, zien we links De Roej Hin met de linde, in het midden herberg De Roejen Haon, en iets verder hoog daarboven de ruïne van Lichtenberg (GAM, Collectie Van der Noordaa nr. 504).
De Roejen Haon (De Rode Haan, Le Cocq Rouge), gebouwd in 1717, is vlak na de Tweede Wereldoorlog gesloopt ten behoeve van de uitbreiding van de ENCI. Deze grote herberg, die, naast Casino Slavante en het Châlet Lichtenberg, doel en keerpunt was voor wandelende Maastrichtenaren, was bepaald vermaard, en dat niet alleen omdat de Sociëteit Momus er in 1839 werd opgericht. Ook de jagers van de boten pauzeerden er voor een maaltijd met een goed glas bier, en de jaagpaarden kregen er water en een krib met vers hooi. Zo nu en dan vond er in de zaal een vergadering of een openbare verkoop plaats. Het was er goed toeven. Maar bij hoog water hield men er de voeten niet droog. Philippe

Philippe van Gulpen maakte dit 'familieportret' van zichzelf en zijn beide kinderen, Philippe jr. en Charlotte, in een bootje spelevarend op de Maas, anno 1836. Links zien we het toenmalige Köbbes alias 'De Vuile Vinger', aan de horizon het hooggelegen kasteel Caestert, en rechts bij de linde herberg 'De Roej Hin'. (RHCL/GAM, CvdN 492)

In 1841 aquarelleerde Philippe van Gulpen dit uitzicht (getekend vanaf Köbbes) op de oostelijke helling van de Sint-Pietersberg. Links zien we herberg 'De Roej Hin', in het midden herberg 'De Roejen Haon', rechts daarachter de ruïne Lichtenberg, en in de verte Wyck met de toren van de vroegere Sint-Martinuskerk. (RHCL/GAM, CvdN 504)

Panorama vanaf de oostelijke helling van de Sint-Pietersberg. Op de voorgrond enkele huizen van Sint-Pieter en het Verkesweerdsje. Aan de overzijde van de Maas zien we van links naar rechts: Heer, Heugem, de molen schuin daarachter, en Gronsveld. (Aquarel Philippe van Gulpen, idem nr. 429)

van Gulpen noteerde in zijn *Kroniek*, dat begin februari 1850 'in den saal van Schrijnemakers (de uitbater) te St. Piter' de vis niet gegeten, maar gevangen werd.
Toen generaal Dibbets in de periode van de belegstaat (1830-1839) de poorten van Maastricht voor de deelnemers aan de jaarlijkse processie naar Scherpenheuvel gesloten hield, vertrokken die niet vanuit Wyck, maar vanuit Gronsveld en staken de Maas over vanaf Köbbes naar De Roejen Haon, of veel verder, ten noorden van de stad, bij Borgharen.
Voor de Maashandel waren de jaren 1830-1833 funest. Charles Henri van der Noordaa, die ze als opgroeiend kind heeft meegemaakt, schreef erover: 'Wat van Luik naar lager af moest, wierd per schip tot "den vuilen vinger" (tegenover den roden haan te St. Pieter) gevoerd, daar op karren geladen die over Gronsveld naar Borgharen reden, en daar in andere schepen naar lager afgevoerd.'

Köbbes alias *De Vuile Vinger* alias *'t Wit Huiske*

Van der Noordaa kende Köbbes dus als 'De Vuile Vinger'. Het is er blijkbaar niet erg schoon geweest. Hij noteerde deze benaming ook op de achterzijde van een aquarel uit 1836, waarop Philippe van Gulpen, werkend aan een grote tekening, zichzelf met zijn twee kinderen, in een bootje op de Maas heeft afgebeeld (GAM, Collectie van der Noordaa nr. 492). 'De Vuile Vinger' is op de aquarel een bouwsel in rode baksteen. Op een aquarel uit 1838 is het huisje witgekalkt. De witte kleur was oorspronkelijker, want de Ferrariskaart van 1778 vermeldt als naam: 'Het wit Huysken'.
De Franstalige informant van de cartograaf van de Tranchotkaart, die omstreeks 1805 gemaakt werd, heeft met de dialectuitspraak ''t Wit Hoes' moeite gehad. Hij geloofde zijn Gronsveldse of Maastrichtse zegsman onvoorwaardelijk, en noteerde: 'Tvve tuscht' (lees: twe-toesjt = 't wit hoes).
Al gauw nadat Philippe van Gulpen in 1836 en 1838 'De Vuile Vinger' had afgebeeld, werd op of naast die plaats een nieuw pand opgetrokken, dat generaties lang bekendheid zou genieten als 'Köbbes', een kleine boerderij annex herberg met speeltuin op een lommerrijke plek aan de Maas, vanwaar de wandelaar met het voetveer over kon steken naar Sint-Pieter. Daar aangekomen kon hij in de Roej Hin of De Roejen Haon genieten van een heerlijk glas bier, getapt in de koelte van de grotten, en vanaf de hoogte bij Slavante mocht hij genieten van de panoramische blik

op het dal, waarin als door een scheppershand een molen en wat kerkdorpen waren gestrooid.

Lavandegh

Hoewel de laatste -t van 'Tvve tuscht' taalkundig eigenlijk *not done* is - maar misschien heeft die Fransman alleen maar *gemeend* dat hij ze hoorde - acht ik het raadsel van de op het oog zo cryptische notitie op de Tranchotkaart nu opgelost.
Maar kaarten lezend en vergelijkend stuitte ik op een ander raadsel, te weten de benaming 'Lavandegh' voor Slavante, die we zowel op de Ferrariskaart (1778) als op die van Bory de St. Vincent (1819) aantreffen.
De naam Slavante moet verklaard worden uit de naam van de Observanten (Op-slevanten > Op Slavante). Dat waren Franciscanen die hun leven strikt volgens de oorspronkelijke regel (of observantie) van Sint Franciscus wilden leiden. De officiële naam van het klooster was Mons Lucis (Lichtenberg), nog steeds de naam van de hoeve hoog boven de ENCI. Nadat de bezittingen van de paters omstreeks 1796 door de Fransen waren geseculariseerd, verviel het kloostercomplex al spoedig tot ruïne. Later, in 1845, werd er het Casino Slavante gebouwd, nu: 'Buitensociëteit Slavante'.
Maar hoe zit het met 'Lavandegh'? Is het de uitspraak van Slavante in Franse mond, met nadruk op de laatste lettergreep: 'Slavandèh'? Wie het weet mag het zeggen.

Lou Spronck

Streekmuseum

Zomers is het van boven tot onder
Op de bliksem volgt de donder
Schoonste jaartij wat een wonder
Wie geen hoed heeft loopt er zonder

De sectie Streekmuseum restaureert en conserveert al meer dan 25 jaar oude gebruiksvoorwerpen. Zoals bekend, probeert ze oude voorwerpen uit onze mooie omgeving te bewaren voor het nageslacht. Wij willen de voorwerpen laten zien en hoe ze gebruikt werden. Een perfect gerestaureerde kar op straat zegt veel meer dan zo'n kar in een schuur. Om vroegere tijden te laten herleven, plaatsen wij regelmatig oude foto's. Daarom bovenstaande foto van een volgeladen oogstwagen en een oud gedicht. Wie herkent de personen op deze foto?

Grueles in Heugem.

De harmonie Sint Michaël van Heugem bestaat 100 jaar. Heugem heeft historische banden met Gronsveld omdat het tot 1920 tot de gemeente Gronsveld behoorde. De harmonie van Gronsveld luisterde tot 1905 jaarlijks de "Rochusbroonk" op. In 1906 richtte de gemeenschap van Heugem een eigen fanfare op, thans een harmonie. Het 100-jarig bestaan werd gevierd op zondag 13 augustus met een openluchtspektakel. Grueles droeg een steentje bij door enige acteurs te leveren en voorwerpen uit het streekmuseum ter beschikking te stellen.

Een wagen vol spullen uit ons streekmuseum op weg naar Heugem.

Kunstproject Blikvanger

Enkele weken geleden werd de Basisschool van Gronsveld benaderd om deel te nemen aan het kunstproject 'Blikvanger'. Het Open Kinderatelier uit Amstenrade werkte in dit project samen met tien kunstenaars en de kinderen van de groepen 6 en 7 van de basisscholen van Eijsden. Op

vrijdag 16 juni jl. maakten de kinderen tientallen kunstvoorwerpen van hout. Deze werden fraai beschilderd en tentoongesteld vóór het gemeentehuis. Het project heeft de Limburger gehaald op zaterdag 17 juni 2006. De kinderen moesten van thuis hout meebrengen. De oproep leverde nauwelijks wat op. De sectie Streekmuseum bood uitkomst. Wij hadden nog wat houten spullen liggen die niet meer te restaureren waren en voor het project geschikt waren. Zo kregen zij toch nog een educatieve bestemming.

Kinderen van de Basisschool van Gronsveld dragen hun kunstwerk naar het gemeentehuis (boven Anna van de Weerdt, Carlène Meertens, onder Carmen van Thoor en Lea Spronck).

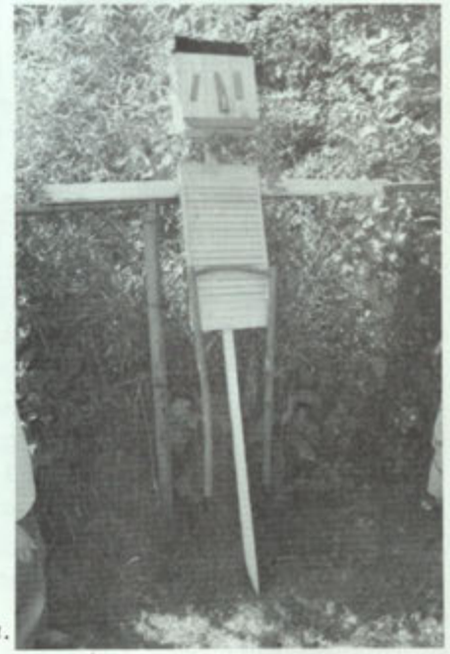

Een van de kunstvoorwerpen.

Het heeft geholpen, de nieuwe vorm van onze prijsvraag. Er zijn twee juiste reacties binnengekomen. Bertien Doyen en Fina Weertz stuurden beiden dezelfde goede oplossing in. Van een vrouw met een dikke kont werd gezegd: dy vroûw hèt 'n koont wie 'n kaofmaandel. Omdat er twee nummers geen inzendingen waren, is de redactie deze keer gul. Beide dames ontvangen een jaar lang ons periodiek gratis en krijgen elk met een groep van 10 personen een rondleiding door ons streekmuseum. Dit moet onze lezers toch stimuleren om na te denken over de nieuwe opgave:

Gevraagd wordt naar een Gronsvelds spreekwoord waarin dit voorwerp voorkomt. Onder de juiste oplossingen wordt een presentje verloot. U kunt schriftelijk reageren: Frans van de Weerdt, Rijksweg 153a, 6247 AD Gronsveld of per mail fransvandeweerdt@home.nl
Ook nu mag u uiteraard gebruik maken van het Gronsveldse woordenboek dat ook op internet te raadplegen is:
www.woordenboek.gronsveld.com.

Sectie Streekmuseum

Foto

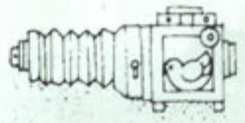

1966. Chaos bij de brand op de coöperatieve veiling Gronsveld.

1980. 35 jaar SCG. V.l.n.r. Hub Wolfs, Zjeng Goessens, Lyke Waber, Pieke Waber, Wöm Dormans, Zjêf Peusens, Door van de Weerdt, Door Halders.

1958. Hots-bots-knots op het Broek. Achter het stuur Bèr Jaspars, aan de andere kant in de auto Karel Waber.

Herdenking overleden leden op het kerkhof.

Defilé.

Feestweekend 50 jaar Tamboer- en Klaroenkorps

Overzichtstentoonstelling.

Impressie van het informele gedeelte.

5 feb. 1940. Bruiloft van Zjeng Wolfs en Nêt van de Weerdt

Achterste twee v.l.n.r. Jacques Wolfs en Math van de Weerdt. Achterste rij v.l.n.r. Jès van de Weerdt (van d'n dikke), Bèr Meijs, Jès Halders, Martin Wolfs, Miet van de Weerdt, André Miessen, Marie Pinckaers, Lambert Wolfs, Tina Rompelberg, Jean van de Weerdt, Maj Mingels, Zjèf van de Weerdt, ?, Door van de Weerdt, Mathieu Wolfs. Middelste rij v.l.n.r. Jules Wolfs, Mathilde Wolfs, Frans van de Weerdt, Marthieu Dassen, Klëuske Bergmans, Zjeng, Nêt, Martin Huls, Jeanette Clairbois, Mathieu Jeukens, Nic Simons. Voorste rij v.l.n.r. Maj Lardinois (Dassen), Nêt Wolfs, Hubert en Hubertine Wolfs-Teheux, Door en Nêt van de Weerdt-Dassen, Zjang Clairbois, ? Kinderen vooraan v.l.n.r. Jeannette Huls, Jacques Huls, Mieke van de Weerdt, Maria Huls.

Het knusse binnenplaatsje van het vorige nummer ligt "aon de sjtäosie", Stationsstraat 42. In november 1986 kochten Gertie Peters en Hans Consten dit pand op een openbare verkoop. Het zou echter tot 1994 duren voordat Gertie, Hans en hun dochters Daisy en Laura er gingen wonen.

Boven in de voorgevel zit een mooie steen met de initialen PP van de eerste bewoner Pierre Peusens plus het bouwjaar 1903. Pierre was mede-directeur van de veiling Peusens/Pinckaers. De zoon van deze Pierre Peusens, ook Pierre genaamd, werd koning van de schutterij in 1923. Een foto in het boek "de Groete Broonk" toont ons het mooi versierde huis met het koningspaar en een feestende menigte.
De latere eigenaren, Jean van Wersch en Mia Peusens, exploiteerden hier een café. Doordat het huis bijna ín de veiling stond, werd het een vaste ontmoetingsplaats voor bezoekers van de veiling. Van de vele verhalen die hier ontstonden doen er nog altijd diverse in versterkte vorm de ronde. Tijdens het kaarten wisselden de partijen groente en fruit wel eens diverse malen van eigenaar.

Het pand kwam later in het bezit van Jan en Mary Engelbertink, die er een restaurant van maakten. Later verkochten zij het aan Jef Keulen. Ook hij runde er diverse jaren een restaurant onder de naam "de Candle". Gertie en Hans maakten de zaak in 1986 geschikt voor het houden van kleine partijen en noemden het "Le Bidon". Na 1992 had Hans hier zijn installatiebedrijf. Vanaf 1994 werd het weer een woonhuis.

In de jaren die volgden, werd het nodige aan het huis verbouwd. Hans heeft geen twee linkerhanden, vrijwel alle verbouwingen werden door hem zelf uitgevoerd. Op de binnenplaats op de foto stond vroeger de keuken en de toiletgroep. Ook de woonkamer, voorheen het restaurant, werd flink onder handen genomen. Het verlaagde plafond werd verwijderd zodat de prachtige ornamenten weer in oude glorie hersteld konden worden.
Toen Hans de open haard in de kamer restaureerde, vond hij daarin "Het Laatste Nieuws" van vrijdag 25 februari 1910.
Zoals bij veel huizen uit die tijd, waren er twee kelders. De kelder onder de kamer werd vele jaren geleden al dichtgegooid. De andere is er nog en op de trap kun je nog zien waar de biervaten gerold hebben. Tijdens het verwijderen van de tegelvloer in de gang, zag Hans dat er nóg een vloer onder deze tegels lag. Dat bleek een prachtige mozaïekvloer te zijn die nu weer de gang siert.
Onder de marmeren schouw in de keuken waar vroeger de open haard was, staat nu een mooie, gesmede kachel.

De volgende achterom verraste mij enorm: de nostalgische sfeer had ik hier zeker niet verwacht. Ik ben benieuwd of jullie dit met mij eens zijn.

Sjef Caris

Natuur

"Vreemde" planten bij de Beuk

Nabij de Beuk, in het Savelsbos, staat een viertal opmerkelijke plantensoorten die er van nature niet thuishoren. Via natuurlijke verspreiding zijn ze er niet terecht gekomen, zoveel is zeker. Maar hoe dan wel? Waarschijnlijk zijn ze er door de vroegere bewoners van de Beuk ooit geplant. Naar het waarom kunnen we alleen maar gissen of met enig logisch denken proberen er een acceptabele verklaring voor te vinden. Hoe dan ook, dit artikel zal waarschijnlijk meer vragen oproepen dan beantwoorden.

Het gaat om deze vier soorten:
- Zwarte walnoot *juglans nigra*
- Stinkend nieskruid *helleborus foetidus*
- Lampionplant *physalis alkekengi*
- Geveerde pimpernoot *staphylea pinnata*

De zwarte walnoot
Van origine is deze boom afkomstig uit Noord-Amerika en door scheepsbouwers en timmerlieden in Europa geïntroduceerd vanwege de prima eigenschappen van het hout.
De zwarte walnoot naast de Beuk is een zeer fors exemplaar en afgaande op het formaat ben je al snel geneigd er een hoge leeftijd aan te verbinden. Maar wie heeft de zwarte walnoot daar geplant? En waarom is toen gekozen voor een zwarte walnoot, met zijn harde en niet-eetbare vruchten? Waarom niet voor een gewone walnoot, die veel makkelijker verkrijgbaar was en bovendien ook nog eetbare vruchten oplevert?
Ten westen van het huis werden Hollandse linden aangeplant, waarschijnlijk als scherm tegen de westenwind. Bovendien leverden deze bomen in de namiddag voldoende schaduw om het huis in de zomer koel te houden. Maar waarom ook geen linde geplant aan de zuidzijde van het huis en waarom is alleen daar één enkel exemplaar van de zwarte walnoot geplant? De zwarte walnoot levert prachtig hout dat vooral voor duurdere meubels en vliegtuigpropellers gebruikt werd. Maar voor de houtproductie zal deze ene boom niet bedoeld zijn geweest, dan zouden

er wel meer exemplaren geplant zijn. En bovendien gold ook toen al het gezegde: "boompje groot, plantertje dood". Er moet dus een andere reden geweest zijn om juist op die plek te kiezen voor een zwarte walnoot. Een mogelijke reden kan gezocht worden in de volksgeneeskunst. De zwarte walnoot bevat namelijk stoffen die andere walnootsoorten niet hebben. Ruik maar eens ter vergelijking aan de bladeren en vooral aan de bolsters van de vruchten van de zwarte walnoot. De geur is veel zoeter dan de bittere en scherpe geur van de gewone walnoot (*juglans regia*).
Een extract van het blad en de bolsters van de zwarte walnoot werd in de volksgeneeskunst gebruikt als remedie tegen aambeien, lever- en galblaasproblemen. Tegenwoordig wordt het in de homeopathie gebruikt om hoofdpijnen, hepatitis en huidproblemen te behandelen.

Zwarte walnoot.

Stinkend nieskruid
Meerdere exemplaren van deze plant staan op de zuidzijde van de helling bij de Beuk, pal naast het pad dat naar de lager gelegen waterput leidt. De bladeren van het stinkend nieskruid blijven altijd groen en het is daardoor in de winter makkelijk te vinden. De plant bloeit aan het einde

van de winter en als je wil weten waaraan ze de naam stinkend nieskruid te danken heeft, dan moet je maar eens een bloem of blad tussen je vingers kapot wrijven en dan aan je handen ruiken. Wel eerst handschoenen aantrekken! Het stinkend nieskruid is inheems in Zuid en Midden-Europa met als noordgrens Zuid-België. In Nederland komt de plant bijna niet in het wild voor. Hier en daar is ze in Zuid-Limburg wel verwilderd en heeft ze stand weten te houden. De Beuk is zo'n plek.
Ook van het stinkend nieskruid kan worden aangenomen dat het bij de Beuk is aangeplant. Wanneer is onmogelijk vast te stellen. De planter moet wel geweten hebben dat het stinkend nieskruid een voorliefde heeft voor warme, rotsachtige hellingen. De planter zal ook geweten hebben welke eigenschappen het stinkend nieskruid bezit. Alle delen van de plant zijn zwak tot matig giftig. Al door onbeschermd met de plant om te gaan, kan er huidirritatie optreden. Om die reden zal het stinkend nieskruid zeker niet als sierplant aangeplant zijn. Het gif van het stinkend nieskruid werd vroeger in de veeartsenij gebruikt als ontwormingsmiddel, en dat kan de reden zijn waarom het stinkend nieskruid bij de voormalige boerderij de Beuk is geplant.

Stinkend nieskruid.

Lampionplant

De lampionplant staat aan de noordzijde van de Beuk, bij het hek en het Mariabeeldje.
De lampionplant is een 80 tot 120 cm hoge vaste plant uit de Nachtschadefamilie en is afkomstig uit Japan. Sinds de invoer in Europa komt ze in Midden en Zuid-Europa sporadisch in het wild voor. De kelk van de witte bloem groeit uit tot ze na de bloei de vrucht omvat. Deze vormt eerst een groene en later een fraai oranje, vijf centimeter grote lampion. Hieraan heeft de plant haar Nederlandse naam te danken. De plant wordt tegenwoordig vooral gebruikt als sierplant en veel verwerkt in droogboeketten. De rode vruchten zijn eetbaar, maar alle andere plantendelen zijn giftig. De smaak van de vrucht ligt tussen zoet en zoetzuur en ze bevat behalve veel suiker ook citroenzuur, vitamine B1 en C, ijzer en caroteen. Vanwege het uiterlijk van de vrucht, de herkomst van de plant en het feit dat ze zo laat in het jaar rijp is, zijn er allerlei volksnamen in omloop, zoals *krieksken in den zak, krieken van overzee, winterkrieken.* Maar de oudste en meest gebruikte volksnaam in West-Europa is toch wel *jodenkers* omdat de bessen gesluierd waren, net zoals de joodse vrouwen destijds. Vreemd genoeg verwijst niet één

volksnaam naar de medische eigenschappen van de vrucht. De bessen zijn namelijk urinedrijvend en werkzaam tegen blaasaandoeningen. De wetenschappelijke geslachtsnaam *Physalis* verwijst wél naar de medische eigenschappen. *Physalis* betekent namelijk blaas. Of wordt hiermee wellicht het blaasvormig omhulsel van de vrucht bedoeld?

Geveerde pimpernoot

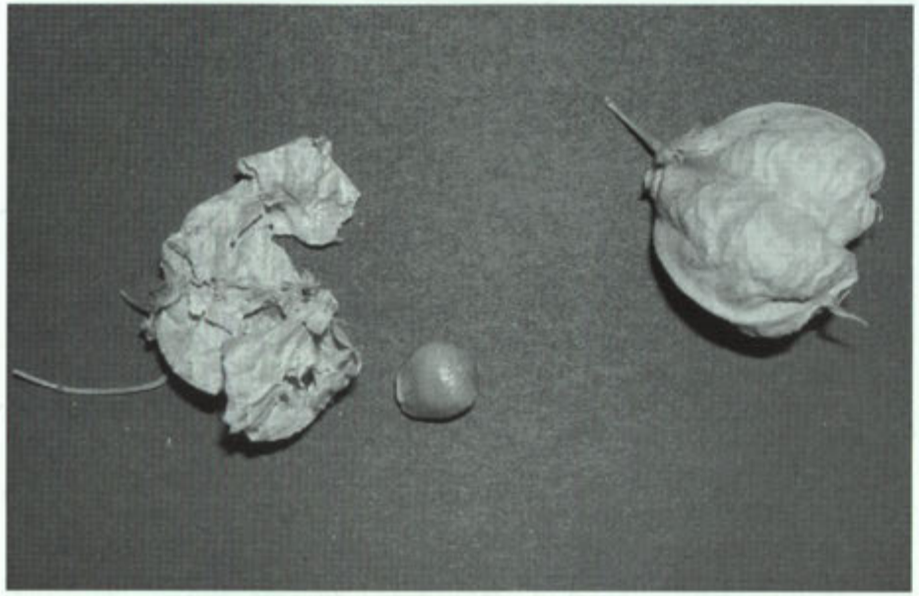

Tot ongeveer tien jaar geleden was het plateau ten oosten van de Beuk geheel begroeid met allerlei struiken, waaronder diverse geveerde pimpernoten. Staatsbosbeheer meende toen dat, omwille van de grazende schapen, het plateau geheel ontdaan moest worden van alle struiken, dus ook de geveerde pimpernoten verdwenen. Eén geveerde pimpernootstruik is echter aan de aandacht van de rooiers ontsnapt en staat nog fier overeind aan het einde van het plateau, nabij het klaphekje. Voorheen was het wandelpad, dat voerde naar de groeve en het bos daarachter, geheel overgroeid. Je liep als het ware door een tunnel van takken en bladeren. Aan weerszijden van het pad stond om de paar meter een geveerde pimpernoot. Ook de geveerde pimpernoot is niet-inheems. Het oorspronkelijke verspreidingsgebied is Midden en Zuid-Europa. De plant houdt van een zonnige bosrand of struiklaag op een matig-voedselrijke,

kalkrijke grond. Ook hierbij geldt weer, dat de planter geweten moet hebben welke eisen de geveerde pimpernoot aan de groeiplaats stelt. Maar van de geveerde pimpernoot heb ik totaal geen informatie kunnen vinden over giftige plantendelen of geneeskrachtige eigenschappen. Ze zou als sierheester geplant kunnen zijn. De witte bloei is trosvormig en zeer uitbundig. De geveerde pimpernoot is overigens wel een uitstekende drachtboom voor bijen. Dat zou ook een aanleiding geweest kunnen zijn. De vruchten zijn vrijwel ronde, vliezige doosvruchten en lijken opgeblazen als een kleine ballon. Hierin zit een rond zaadje met een diameter van 7 tot 8 millimeter. Dit zaadje is keihard en prima geschikt om snoeren van te rijgen. Vroeger trof je deze plant veel aan in kloostertuinen. De zusters en paters maakten er gedurende de lange winteravonden rozenkransen van. In België noemt men de geveerde pimpernoot nu nog altijd paternosterbollekesboom. Dit zou dus ook een aanleiding geweest kunnen zijn om de geveerde pimpernoot aan te planten. Want deze werd wel in grotere aantallen geplant, en om één rozenkrans te maken heb je al 55 zaden nodig. In Grueles, 19e jaargang nr. 1 "Kên d'r hön nog" lezen we dat Andreas Beuken enige tijd voor priester heeft geleerd. Dagelijks werd trouw de rozenkrans gebeden en naar de vroegmis in Rijckholt gegaan. Een vrome man dus, maar niet bekend is of hij ook daadwerkelijk rozenkransen maakte. Op een foto uit 1923, waarop de huisweide van de Beuk staat afgebeeld, zijn de geveerde pimpernoten nog afwezig. Andreas Beuken heeft er tot 1938 gewoond. Hij zou ze dus geplant kunnen hebben.

Nader onderzoek naar de ouderdom van de zwarte walnoot en de Hollandse linden werpt een ander licht op de zaak. Omdat Piet Huveners veel van bomen weet, heb ik hem gevraagd de ouderdom van de bomen vast te stellen. Uitgerust met een hol boor ging Piet aan de slag. Het boor werd ongeveer 20 centimeter in de boom gedraaid en vervolgens werd het boorstaafje naar buiten getrokken.

Op dit boorstaafje kun je aan de hand van de jaarringen de gemiddelde diktegroei per jaar berekenen. Deel de straal van de boom door dit getal, dan heb je bij benadering de leeftijd van de boom. Aldus werd bepaald dat de zwarte walnoot ongeveer 65 jaar oud is en de Hollandse linden om en nabij de 60 jaar zijn. De familie Telgenkamp uit Maastricht bewoonde vanaf 1941 tot 1945 de Beuk. Is deze familie verantwoordelijk voor de "vreemde" planten bij de Beuk? Of toch Andreas Beuken, die in zijn nadagen op de Beuk nog van alles geplant heeft? Hoe dan ook. Tot nu

Leeftijdbepaling zwarte walnoot.

toe is onbekend wie van de vroegere eigenaren of bewoners van de Beuk deze "vreemde" planten daar heeft aangeplant en waarom? Wie had er kennis van de volksgeneeskunst in relatie tot de gekozen planten? En wie wist van het bestaan en de functie van de paternosterbollekesboom?

Hub. Reumers

Van aal en nog get

Een nieuwe sectie: Kemedie

Bij Grueles is het zo stilaan de gewoonte geworden dat bij een jubileum van de stichting een zelfgemaakt toneelspel wordt opgevoerd.
Zo herinneren wij ons dat er bij het vijftienjarig bestaansfeest van Grueles 'Sjpuül en Zaank' werd opgevoerd. Een spektakel op het Kerkplein waar nog lang over werd nagepraat. Een succes dus.
Bij het twintigjarig jubileum een toneelspel waarbij de omgeving betrokken werd: het 'Woonderwäoter van Riésebérg'. Het publiek kon toen genieten van een, naar verluidt, waargebeurd verhaal op verschillende locaties. Wederom een succes.
In 2005 het zilveren jubileum van Grueles. Voor het toneelspel werd geput uit de rubriek "Kên d'r hön nog?". Op verschillende locaties werden dorpsfiguren uit de rubriek uitgebeeld en ook deze keer was er een enorme belangstelling en werd deze kemedie een groot succes.
Bij al deze uitvoeringen werd zowel muziek als tekst gemaakt door leden van Grueles. Attributen en decors werden verzorgd door de mensen van Streekmuseum. Niet alleen het publiek was enthousiast over de uitvoeringen maar ook de spelers. Een aantal vond het jammer dat er niet vaker een toneelstuk opgevoerd werd.
Zo is het idee geboren om een nieuwe sectie op te richten: de sectie Kemedie.

Na overleg met Jacques Vriens, die veel ervaring heeft in de toneelwereld, namen Saskia Reintjens en ik de leiding op ons. Saskia neemt de regie voor haar rekening nemen, zij heeft immers al ervaring in het regisseren en het maken van films, denk maar aan de film "Appele Kloete 7". Ik ben de contactpersoon tussen de sectie en het bestuur van Grueles.
Tijdens de afsluitende feestavond van het zilveren Grueles-jubileum, werd mensen gevraagd zich op te geven voor de nieuwe sectie. Deze oproep werd in ons periodiek nog een keer herhaald. Al snel telde deze nieuwe sectie ruim twintig leden. Zo konden we starten met een groot aantal enthousiastelingen.

1995. "Sjpuül en Zaank".

Jacques Vriens maakte ons erop attent dat hij eens van Wil Reintjens een A4'tje gekregen had waarop een klucht stond die Wil ooit in Italië gezien had. Met deze summiere gegevens als uitgangspunt heeft Saskia het verhaal verder uitgewerkt en de rollen uitgeschreven. Dus, weer eigen werk! Er wordt al druk gerepeteerd en het belooft weer leuk te worden. Er spelen zich zeer curieuze taferelen af in een gegoede boerenfamilie rond 1900.
Deze klucht wordt opgevoerd op 18 en 19 november 2006 in het Gemeenschapshuis. Wij houden u op de hoogte.

Frances Vermazen

Kên d'r hön nog

Gerrit van de kemies

Gerardus Josef Johannes van Megen (Gerrit van de kemies) werd op 28 maart 1927 geboren te Oirsbeek als zoon van Renerus Hubertus van Megen en Maria Victorina Leonie Keulen. Zijn vader, die dienstgeleider bij de belastingen was (in Gronsveld alom bekend als "de kemies") vestigde zich na vele omzwervingen in 1936 uiteindelijk in Gronsveld. Het gezin ging wonen in een, een paar jaar eerder gebouwd, huis waar daarvóór een houten gebouw stond, met daarin een graanmolen (vlakbij de molen van Zjêf van Door), thans Rijksweg 120.
Gerrit had een halfzus, Mia, die later getrouwd is met Bèr Mingels (van Pieke Mingels).

De lagere school doorliep Gerrit grotendeels in Meijel. Daarna ging hij naar de mulo in Eijsden. Dat is geen succes geworden, want Gerrit "plénkde" zeer regelmatig. Hij wilde naar de kunstnijverheidsschool in Maastricht. Dat mocht echter niet van zijn vader, want kunstenaars

1934. Meijel.
Gerrit (r.) en een vriendje.

1940. Gerrit en zijn vader.

1941. Gerrit met zijn accordeon ("moneka").

1945. V.l.n.r. Cel Dassen, Frans Dassen (van Geel), Gerrit.

1945. Gerrit (l.) en Jean Dassen.

kunnen niet hun eigen kost verdienen, vond deze. Gerrit moest (en ging) naar de ambachtsschool. Daar leerde hij het vak van machinebankwerker. Dat is uiteindelijk ook zijn beroep geworden. Hij werkte in Nederland, België en Duitsland.

Op 16 april 1952 trouwde Gerrit in Cadier en Keer met Anna Gerarda Hubertina (Gerda) Gilissen, dochter van Johannes Hubertus Gilissen en Louisa Hubertina van de Weerdt, alle drie geboren in Cadier en Keer. Gerda was even oud als Gerrit. Zij hebben elkaar ontmoet (volgens Gerda voor de tweede keer) op 15 augustus 1948 op een fancy fair in Cadier en Keer, waar Gerrit was met zijn vriend Jean Dassen, toevallig een neef van Gerda. Sindsdien waren zij onafscheidelijk.
Het jonge stel ging inwonen bij de ouders van Gerrit in Gronsveld. Daar werden ook hun twee kinderen geboren, René (1953) en Loes (1956). Na de geboorte van Loes werd het te krap in huize Van Megen in Gronsveld. Gerrit en zijn gezin verhuisden naar Cadier en Keer, waar zij introkken bij de ouders van Gerda.

1948. Gerrit en Gerda.

1948. Gerrit en Gerda bij het oorlogsmonument op de Grebbeberg. Gerrit wijst naar de naam van Mathijs Roosen, een Rijckholtenaar die bij de Grebbeberg gesneuveld is.

1950. V.l.n.r. Vader Van Megen, moeder Van Megen, moeder Gilissen, vader Gilissen, Gerda Gilissen, Gerrit.

In 1959 kwam aan de verhuizingen voorlopig een einde. Gerrit betrok zijn nieuwbouwwoning in de toen net verbrede "Duústersjtèg", thans Van Caldenborghstraat 1b. Hij werd toen mijn overbuurman.

Rond 1960 vond er in Gronsveld een bevolkingsonderzoek plaats naar tuberculose. Gerrit en enkele andere Gronsveldenaren bleken de ziekte te hebben. Hij moest naar het sanatorium in Horn. Hij is daar ruim een jaar geweest en genezen teruggekeerd.
Na zijn terugkeer begon hij zijn huis te verbouwen. Er kwam onder meer een erker bij. Gerrit heeft de fundamenten zelf uitgegraven en dat leverde een behoorlijk berg grond op in het overgebleven gedeelte van de tuin.
Ik vroeg hem: "Gerrit, wat gèiste mêt dè groond dóen?" "Dat zal ich dich vertelle, këll, ich graof 'n koûjl en dao goej ich 'm ién."
Na de verbouwing kwamen zijn schoonouders bij hem inwonen. Bij ons in de straat waren zij al gauw bekend als "Pake en Make".

In 1978 werd Gerrit afgekeurd voor zijn werk wegens bloedvatvernauwing. Hij werd daar verschillende malen voor geopereerd, maar de operaties leidden niet tot een definitieve verbetering. Zijn huis en tuin

16 april 1952. Trouwdag. V.l.n.r. de getuigen: Maria van Megen (nichtje van Gerrit) en Jean Dassen (neef van Gerda), Gerrit, Gerda, de bruidsmeisjes: Annie Geelen en Agnes Geelen (nichtjes van Gerda).

1960. Gerrit in de voortuin van zijn nieuwe huis. Rechts Zjêfke van Caldenborgh (overbuurjongen).

werden hem te groot, hij kon het werk niet meer aan. In 1982 verhuisde hij met Gerda en "Make" naar een kleinere woning met minder tuin in Eijsden. "Pake" was in 1978 gestorven, en René en Loes waren de deur al uit. Beiden woonden in Eijsden. Zijn ziekte bezorgde hem steeds meer last. Artsen waarschuwden hem dat als een van zijn bloedvaten het zou begeven, dit zijn einde zou betekenen. Gerrit liet zich niet meer behandelen. Op 25 juni 1988 begaf een van zijn bloedvaten het. Opname in het ziekenhuis mocht niet meer baten.

De oorlog

Toen de Tweede Wereldoorlog uitbrak was Gerrit net 13 jaar. Dat is te jong om in dienst te moeten, maar oud genoeg om de oorlog bewust te ervaren. Gerrit was fel anti-Hitler en fel anti-NSB. Waar hij NSB'ers in Gronsveld kon pesten, liet hij dat niet na.
Hij was gefascineerd door oorlogstuig. Tanks, vliegtuigen, kanonnen en geweren kende hij met naam en toenaam, zowel die van de geallieerden als die van de Duitsers. Hij kende ze tot in detail. Hij benutte ieder stukje papier om ze te tekenen. "Gerrit was een maniakaal tekenaar", zegt Huub Wolfs. Piet Spronck vertelt dat hij ook oorlogsstrips in een schrift

1965. Gerrit met Loes en René.

1968. Gerrit en zijn vader.

Tijdens een van zijn vele bezoeken aan het Amerikaanse kerkhof in Margraten met de Amerikaanse oud-strijder Donald Houston.

tekende en dat hij bovendien modelbouwer van oorlogstuig was. Op zoek naar geschikt materiaal voor zijn modellen zocht hij in het veld en in het bos naar achtergebleven oorlogsmateriaal. Vooral neergestorte vliegtuigen hadden zijn interesse. "Gerrit kon alles gebruiken", zegt Piet.
Gerrit was in die tijd een van de weinigen die een fototoestel had. Daarmee trok hij door het dorp, omringende boomgaarden, weiden en velden om de natuur te fotograferen en de veranderingen in de streek ten gevolge van de oorlog vast te leggen. Als anderen in de kelder of schuilkelder zaten, was Gerrit op straat. Piet Mingels vertelt dat op de dag van de bevrijding (13 september 1944) Gerrit ongeveer in z'n eentje op straat was en foto's maakte.
Gerrit sprak een behoorlijk mondje Engels en hij kon zich dus onderhouden met de Amerikanen. Hij kende daardoor de hele opmarsroute die de Amerikanen gemaakt hadden voor ze in Gronsveld kwamen.
Na de bevrijding was Gerrit enige tijd (tamelijk kort, volgens Piet Mingels) bij de O.D. (ordedienst), een soort politiedienst die bij het wegvallen van de bezetter de orde moest handhaven, en de Amerikanen behulp-

zaam was bij het opsporen en aanhouden van NSB'ers.
Gerrit heeft uitvoerige documentatie verzameld over de oorlog in Gronsveld en omgeving. Op dit moment wordt die beheerd door de heemkundevereniging van Sint-Geertruid.

De kunstenaar

"Schoon zijn vader het hem verbood", is Gerrit na de oorlog toch naar de kunstnijverheidsschool in Maastricht gegaan. Hij volgde daar de avondopleiding van 1955 tot 1957. In die tijd was hij ook bij de reserve-politie die in de lagere school (instructie)bijeenkomsten had. Steevast maakte hij na zo'n bijeenkomst een prachtige krijttekening in kleur op het bord van het leslokaal. Het is toen, dat ik voor het eerst van Gerrit van Megen hoorde: Jean van Baal vertelde aan zijn leerlingen, waaronder ik, wie die tekeningen gemaakt had. Ik herinner mij dat het hem zichtbaar moeite kostte ze uit te vegen.
Gerrit was geen professioneel tekenaar of schilder (hij was immers machine-bankwerker) maar hij was toch zeker meer dan een zondagsschilder. Veel van zijn werk verkocht hij. Menig Gronsveldenaar heeft werk van hem, en in menig Gronsvelds huisgezin hangt een tekening van de kerk van Gronsveld, al dan niet met een dun laagje sneeuw. En wie kent niet Sint-Joris in de Blokhut?
Gerrit kon uren praten over tekenen en schilderen, over tekenaars en schilders, en ik heb dat ook uren met hem gedaan, op straat. Dat was geen geouwehoer, maar dat waren colleges: de wetten van het perspectief, stofuitdrukking, toonwaarde, arceren ... Ik kreeg ook iedere keer opdrachten. Hij heeft mij tekenen geleerd.
Gerrit was nooit saai. Die ondeugende lach op zijn gezicht, die bleef. "Rembrandt was een goed verver", dan kreeg ik een klap op mijn schouder, en lachte hij zich rot. "Dzju këll."
"Wêtste wat 't léstigste ês öm te tèikene?"
"Nèi, Gerrit."
"Dat ês 'ne witte koomp witte ejjer op 'n wit taofelklèid."

De heemkundige

"Gerrit eleng waor èigelik de vuurlueper van Grueles." Dat is een uitspraak van Zjêf Doyen (van Nêt van de Sjef), waar ik het volledig mee eens ben. Gerrit was geïnteresseerd in Gronsveld en zijn omgeving, in de

natuur en in de cultuur, in de historie en in de tradities. Waar hij kon, droeg hij zijn steentje bij, en soms was dat een behoorlijke kei.
Over zijn fotograferen in de oorlog hebben we het al gehad, maar ook daarna bleef hij foto's en dia's maken (van oude huizen die op het punt stonden te verdwijnen, van straatbeelden die veranderden, van planten en dieren in de omgeving. "Hij maakte al dia's lang voordat hij een projector had", zegt zoon René. Hij had zijn eigen doka en kopieerde foto's die hij bij deze of gene vandaan haalde.
Hij werkte mee aan historische publicaties, die hij ook illustreerde, hij restaureerde beelden in de kerk van Gronsveld, ornamenten in het altaar,

1982.
Gerda en Gerrit wachten op de processie.

Gerrit werkt aan de processieboog.

1984. Gerrit bestudeert het kruisbeeld uit de kerk ter restauratie. Links: Bar van Thoor.

en het tabernakel, en ook de schutterij lag hem na aan het hart. Hij restaureerde het vaandel van Sint-Sebastianus, beschilderde de processieboog (bij het rustaltaar bij Door) en last but not least: hij ontwierp de nieuwe uniformen van de grenedeers van de schutterij bij gelegenheid van het 350-jarig bestaan (1969). Dat zoog hij niet uit zijn duim. Daar deed hij studie naar. Hij bestudeerde de heraldiek, hij bestudeerde uniformen van diverse legereenheden uit het verleden en hij bezocht legermusea. (Een tijdje eerder al had hij mij verteld dat de oude uniformen van de grenedeers uniformen van de adelborsten van de marine waren: "Dzju këll.")

Desondanks was Gerrit geen gemeenschapsmens. Hij was nergens lid van (uitzondering: hij is begin jaren zestig enige tijd lid geweest van het oratorium, 'de wejzaank'), maar hij had toch veel vrienden.

Piet van Caldenborgh